

نگارنده : عصام الدین گوگلان مدرس علوم دینی ربانیہ چنارلی استان گلستان

عنوان مقاله : وفات پیامبر اکرم صلی اللہ علیہ و سلم

چکیده مقاله :

یکی از بزرگترین مصیبت های که امت اسلامی در تاریخ خود مشاهده نمود ، وفات حضرت سید المرسلین صلی الله علیه وسلم می باشد، چرا که آن حضرت صلی الله علیه وسلم در حدیث مبارک می فرماید : «إذا أصاب أحدكم مصيبة فليذكر مصابه بي؛ فإنها أعظم المصائب»^۱ هر وقتی که به یکی از شما مصیبتی وارد شود، مصیبت مرا به یاد آورید ، که مصیبت من بزرگترین مصیبت ها است.

کلید واژگان : حجه الوداع ، بزرگترین مصیبت ، وفات پیامبر اکرم ، رثاء فاطمه ، خطبه ابوبکر ، عمر ،

اصل مقاله:

امام قرطبی رحمه الله علیه در تفسیر خود می فرماید : وصدق رسول الله صلی الله علیه وسلم؛ لأن المصيبة به أعظم من كل مصيبة يصاب بها المسلم بعده إلى يوم القيامة؛ انقطع الوحي، ومات النبوة، وكان أول ظهور الشر بارتداد العرب وغير ذلك، وكان أول انقطاع الخير، وأول نقصانه»^۲.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم راست گفت : یکی از بزرگترین مصیبت های که امت اسلامی تا روز قیامت می کشد وفات ایشان می باشد ، چرا که وحی قطع شد و نبوت به پایان رسید و اولین شر ، که ارتداد عرب ها بود ، ظاهر گشت و غیر ذلک و اولین خیرها قطع گردید و اولین نقصانها ظاهر شد.

در این مقاله بر آن هستیم که به شرح مطالب زیر بپردازیم :

- تاریخ وفات پیامبر اکرم را بر اساس منابع اهل سنت و اهل تشیع
- پیش گویی حضرت رسول از وفات خود .
- تجهیز و تکفین پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم :
- افعال صحابه کرام بعد از وفات ایشان .
- رثاء حضرت فاطمه رضی الله عنها
- دروس و عبرت از لحظه وفات پیامبر صلی الله علیه وسلم .

۱ سنن ابن ماجه قزوینی حدیث شماره (۱۵۹۹).

۲ تفسیر القرطبی ج ۲ صفحه ۱۷۶

تاریخ وفات پیامبر اکرم را بر اساس منابع اهل سنت و اهل تشیع

در تاریخ رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله میان شیعه و اهل سنت، اتفاق نظر نیست، زیرا تاریخ نگاران و سیره نویسان، تاریخ متفاوتی را برای آن حضرت نگاشته اند.

ابن کثیر دمشقی در کتاب البدایه والنهایه خود حدیثی از عَن جَابِرِ وَابْنِ عَبَّاسٍ، روایت می کند: **وُلِدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفِيلِ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ الثَّانِي عَشَرَ مِنْ رَيْعِ الْأَوَّلِ، وَفِيهِ بَعَثَ، وَفِيهِ عَرَجَ بِهِ إِلَى السَّمَاءِ، وَفِيهِ هَاجَرَ، وَفِيهِ مَاتَ.** ۳ پیامبر اکرم میلاد و بعثت و عروج و هجرت و وفات آن ۱۲ ربیع الاول بوده است.

در کتاب کشف الغمه علی بن عیسی اربلی و منتهی الآمال شیخ عباس قمی و بحار الانوار علامه مجلسی و بسیاری از تاریخ نویسان شیعه رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله را روز دوشنبه ۲۸ صفر سال یازدهم هجری قمری دانسته اند.^۴ برخی روز اول، برخی روز دوم و برخی روز دوازدهم و عده ای روز دیگری از این ماه را بیان کردند.^۵

پیش گویی حضرت رسول از وفات خود:

رسول اکرم صلی الله علیه و آله در آخرین سفر حج خود در حجه الوداع ضمن سخنرانی عمومی، با صراحت و بدون هیچ ابهام، از رحلت خود خبر داد.

ابن هشام در کتاب سیره النبویه در بحث خُطْبَةُ الرَّسُولِ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ می نویسد: **قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: ثُمَّ مَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى حَجَّهِ، فَأَرَى النَّاسَ مَنَاسِكِهِمْ، وَأَعْلَمَهُمْ سُنَنَ حَجَّهِمْ، وَخَطَبَ النَّاسَ خُطْبَتَهُ الَّتِي بَيَّنَّ فِيهَا مَا بَيَّنَّ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ، اسْمَعُوا قَوْلِي، فَإِنِّي لَا أَدْرِي لَعَلِّي لَا أَلْقَاكُمْ بَعْدَ عَامِي هَذَا بِهَذَا الْمَوْقِفِ أَبَدًا**^۶

در حجه الوداع در هنگام رمی جمرات فرمود: ای مردم به سخنان من گوش فرا دهید، به تحقیق من نمی دانم، شاید بعد از امسال دیگر به حج نیایم و در این موقف شما را ببینم.

۳ البدایه والنهایه، ابن کثیر، اسماعیل بن عمر بن کثیر القرشی الدمشقی ج ۱ ص ۳۹۲.

۴ کشف الغمه) علی بن عیسی اربلی(، ج ۱، ص ۲۶)؛ منتهی الآمال، شیخ عباس قمی، ج ۱، ص ۱۰۰ و بحار الانوار، علامه مجلسی(، ج ۲۲، ص ۵۲۸ و ص ۵۱۴.

۵ المغازی، علی بن عیسی اربلی، ج ۲، ص ۱۱۲۰.

۶ کتاب: السیره النبویه لابن هشام، عبد الملک بن هشام(المتوفی: ۲۱۳هـ)

عبدالرزاق الشیبانی در مصنف خود در بابُ عُمَرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعُمَرِ بَعْضِ أَصْحَابِهِ، حدیثی را از ابنِ الْمُسَيَّبِ روایت می کند که ایشان فرمود: «تُوَفِّي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ سَنَةً.»^۷ پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم وفات نمود و ایشان ۶۳ سال سن داشت.

تجهیز و تکفین پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم :

ابن ماجه قزوینی رحمه الله علیه وسلم در سنن خود مفصلاً در مورد تجهیز و نحوه نماز جنازه و دفن آن می فرماید :
فَلَمَّا فَرَعُوا مِنْ جِهَارِهِ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ، وَضِعَ عَلَى سَرِيرِهِ فِي بَيْتِهِ، ثُمَّ دَخَلَ النَّاسُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْسَالًا يُصَلُّونَ عَلَيْهِ، حَتَّى إِذَا فَرَعُوا أَذْخَلُوا النِّسَاءَ، حَتَّى إِذَا فَرَعُوا أَذْخَلُوا الصِّبْيَانَ، وَكَمْ يَوْمٌ النَّاسُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَدٌ، لَقَدْ اخْتَلَفَ الْمُسْلِمُونَ فِي الْمَكَانِ الَّذِي يُحْفَرُ لَهُ، فَقَالَ قَائِلُونَ: يُدْفَنُ فِي مَسْجِدِهِ، وَقَالَ قَائِلُونَ: يُدْفَنُ مَعَ أَصْحَابِهِ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَا قُبِضَ نَبِيٌّ إِلَّا دُفِنَ حَيْثُ يُقْبَضُ» قَالَ: فَرَفَعُوا فِرَاشَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي تُوَفِّيَ عَلَيْهِ، فَحَفَرُوا لَهُ، ثُمَّ دُفِنَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَسَطَ اللَّيْلِ مِنْ لَيْلَةِ الْأَرْبَعَاءِ، وَنَزَلَ فِي حُفْرَتِهِ عَلَى بَنِي أَبِي طَالِبٍ، وَالْفَضْلُ بْنُ الْعَبَّاسِ، وَقَتْمُ أَخُوهُ وَشُقْرَانُ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.^۸

بعد از اینکه پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم را در روز سه شنبه برای تکفین آماده کردند، بر روی تخت خواب خود در خانه اش گذاشتند و مردم گروه گروه داخل خانه شده و نماز جنازه را خواندند. و بعد از اتمام مردان زنان و بچه ها را وارد خانه کردند. و بر پیامبر کسی امامت نکرد. و مردم در مورد مکان دفن ایشان اختلاف نظر پیدا کردند، بعضی مسجدالنبی را پیشنهاد دادند و بعضی فرمودند با اصحابش در بقیع دفن گردد. ولی حضرت ابوبکر رضی الله عنه فرمود: از پیامبر شنیدم که ایشان فرمود: هیچ پیامبری وفات ننمود مگر اینکه در همان جای که وفات نمود دفن گردید.
بدین جهت فرشهای خانه را برداشته و آنجا را حفر نمودند و در آنجا دفن کردند.

نصف شب چهارشنبه حضرت علی بن ابی طالب و حضرت فضل بن عباس و قتم بن عباس و شقران برده آن حضرت حضرت رسول را دفن کردند.

و امام أحمد بن حنبل در مسند خود حدیثی از حضرت عایشه روایت می کند که : قَالَتْ: «تُوَفِّي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ، وَدُفِنَ لَيْلَةَ الْأَرْبَعَاءِ»^۹. پیامبر اکرم روز دوشنبه وفات نمود و شب چهارشنبه دفن گردید.

^۷ مصنف عبد الرزاق الصنعاني، ابو بكر عبد الرزاق بن همام بن نافع الحميري اليماني الصنعاني (المتوفى: ۲۱۱هـ)، ج ۳ ص ۵۹۸

^۸ سنن ابن ماجه، المؤلف: ابن ماجه أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، وماجة اسم أبيه يزيد (المتوفى: ۲۷۳هـ)، ج ۱ ص ۵۲۰.

^۹ مسند الإمام أحمد بن حنبل، المؤلف: أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني (المتوفى: ۲۴۱هـ) - ج ۴۱ ص ۳۰۰

- افعال صحابه کرام بعد از وفات ایشان .

چون خبر وفات پیامبر صلی الله علیه و آله زمزمه شد، عمر به نهیب فریاد برآورد: هرگز چنین نیست. این بعضی از منافقانند که می پندارند پیامبر مرده است! مردم بدانید، به خدا سوگند، رسول خدا نمرده است بلکه به سوی پروردگار خود رفته، به همان گونه که موسی به سوی پروردگار خود رفت، او چهل روز از پیروان خود غایب بود و پس از این که گفته شد او مرده است به نزد ایشان بازگشت. به خدا سوگند، رسول خدا باز می گردد و دست و پای کسانی را که گمان برده اند او مرده است، قطع خواهد کرد.

او بی وقفه مردم را بیم می داد و در هراس و تردید می گذارد و آن کلمات را به قدری تکرار کرد که دهانش کف نمود. می گفت: هر کس بگوید او مرده است با این شمشیر سرش را از تن جدا خواهم کرد. خداوند تا وعده هایش را به دست او عملی نسازد، وی را نزد خود نمی برد.

صفی الرحمن المبارکفوری در کتاب: الرحیق المختوم می فرماید: ثم خرج أبو بکر وعمر یکلم الناس، فقال: اجلس یا عمر. فأبی عمر أن یجلس، فأقبل الناس إلیه، وترکوا عمر، فقال أبو بکر: أما بعد، من کان منکم یعبد محمدا صلی الله علیه وسلم فإن محمدا قد مات، ومن کان منکم یعبد الله، فإن الله حی لا یموت. قال الله: وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ، قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ، أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ، وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا، وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ [آل عمران: ۱۴۴]

قال ابن عباس: والله لکأن الناس لم یعلموا أن الله أنزل هذه الآیة حتی تلاها أبو بکر، فتلقاها منه الناس کلهم، فما أسمع بشرا من الناس إلا یتلوها

در آن هنگامه حضرت ابو بکر خارج شد و عمر برای مردم صحبت می کرد: حضرت ابوبکر فرمود: ای عمر بنشین و فرمود: مگر قرآن نیست که می فرماید: محمد جز فرستاده ای که پیش از او هم پیامبرانی (آمده و) گذشتند، نیست. آیا اگر او بمیرد یا کشته شود از عقیده خود (به شیوه جاهلیت) برمی گردید! هر کس از عقیده خود بازگردد هرگز هیچ زیانی به خدا نمی رساند و به زودی خداوند سپاسگزاران را پاداش می دهد.

عباس می افزود: تردید نیست که رسول خدا صلی الله علیه و آله مرده است. بیایید او را دفن کنیم. (با فرض قطعی که وی مرده است.) آیا خداوند شما را یک بار طعم مرگ می چشاند و رسولش را دوبار! او بزرگوارتر از آن است که دوبار بمیرد. بیایید او را دفن کنیم.

- رثاء حضرت فاطمه رضی الله عنها :

أبو القاسم عبد الرحمن بن عبد الله بن أحمد السهيلي از علماء قرن ششم هجری در کتاب الروض الأنف فی شرح السيرة النبوية لابن هشام، روایتی از ضحاک می آورد و ایشان می فرماید: فاطمه رضی الله عنها، در سوک او ندبه می کرد و چون جسم پاک رسول خدا را به خاک سپردند، فاطمه به انس بن مالک گفت: «چگونه دلتان راضی شد که پیامبر را در زیر خاکها، پنهان کنید؟!» و حضرت فاطمه می فرمود: وحی بر ما قطع شد و پس از آن بسیار بگریست و چنین مرثیه خوانی کرد:^۱

اغبر آفاق السماء و كورت
شمس النهار و اظلم العصران»

دیگر، کرانه‌های آسمان تیره و تار شد
و خورشید روز، به تاریکی افتاد و روزگار، بسیاهی نشست.

والارض من بعد النبي كئيبه
اسفا عليه كثيره الرجفان

پس از مرگ پیامبر خدا، زمین از شدت تاسف، رنگ ماتم گرفت و به زلزله و اضطراب درافتاد.

فليبكه شرق البلاد و غربها
ولتبكه مضر و كل يمان

جای آن است که خاور و باختر گیتی در این ماتم، گریان باشند و در این سوک بزرگ، قبیله مضر و اهل یمن اشک بریزند.

وليبكه الطود المعظم جوده
و البيت ذو الاستار و الاركان

سزاوار است که آن کوه سرافراز نیز بگرید و کعبه پوشیده به پرده نیز زاری کند.

يا خاتم الرسل المبارك ضوءه
صلى عليك منزل القرآن

ای خاتم پیامبران که پرتویی مبارک داشتی، فروفرستنده‌ی قرآن، بر تو صلوات و مورد فرستد.

^۱ کتاب الروض الأنف فی شرح السيرة النبوية لابن هشام

دروس و عبر از لحظه وفات پیامبر صلی الله علیه و سلم :

۱- تعامل پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم حتی با یهود ، که امام بخاری در صحیح بخاری حدیث سیده عائشه رضی الله عنها را روایت می کند : عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: «تُوْفِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَدِرْعُهُ مَرْهُونَةٌ عِنْدَ يَهُودِيٍّ بِثَلَاثِينَ» ۱۱.

وقتی که پیامبر اکرم وفات نمود زره جنگی ایشان بخاطر ۳۰ درهم ، نزد ، یک یهودی رهن گذاشت بود .

پیامبر اکرم با این شخصیت عظیمش ، که خزائن آسمان و زمین به ایشان داده بود ، بدون ثروت از دنیا می رود و آخرت را بر دنیای ترجیح می دهد.

۲- پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم قبل وفاتش خرما و آب در خانه داشت که حدیث حضرت عایشه رضی الله عنها: بر آن دلالت دارد . " تُوْفِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ شَبَعْنَا مِنَ الْأَسْوَدَيْنِ: التَّمْرِ وَالْمَاءِ " ۱۲

۳- اهتمام آن حضرت دقایقی قبل از وفاتش به امر نظافت و مسواک زدن :

حدیث حضرت عایشه : تُوْفِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِي، وَفِي يَوْمِي، وَبَيْنَ سَحْرِي وَنَحْرِي، وَكَانَتْ إِحْدَانَا تُعَوِّدُهُ بِدُعَاءٍ إِذَا مَرِضَ، فَذَهَبَتْ أُعُوذُهُ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ، وَقَالَ: «فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى، فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى»، وَمَرَّ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ وَفِي يَدِهِ جَرِيدَةٌ رَطْبَةٌ، فَنَظَرَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَظَنَنْتُ أَنَّ لَهُ بِهَا حَاجَةً، فَأَخَذْتُهَا، فَمَضَعْتُ رَأْسَهَا، وَنَفَضْتُهَا، فَدَفَعْتُهَا إِلَيْهِ، فَاسْتَنَّ بِهَا كَأَحْسَنِ مَا كَانَ مُسْتَنًّا، ثُمَّ نَاوَلَنِيهَا، فَسَقَطَتْ يَدُهُ، أَوْ: سَقَطَتْ مِنْ يَدِهِ، فَجَمَعَ اللَّهُ بَيْنَ رِيقِي وَرِيقِهِ فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنَ الدُّنْيَا، وَأَوَّلِ يَوْمٍ مِنَ الْآخِرَةِ.

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و سلم در خانه و در نوبت من و در آغوش من وفات نمود ، هر وقتی که یکی از ما مریض می شد همدیگر را با خواندن دعا تعویذ می کردیم و من رفتم تا تعویذ برایش بخوانم ، که ایشان فرمودند : «فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى، فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى ، در آن لحظه عبدالرحمن بن ابی بکر گذشت و در دست آن مسواک مرطوبی بود که پیامبر اکرم به آن نگاه نمود و من فکر کردم که پیامبر اکرم آن مسواک را می خواهد بدین جهت مسواک را برداشتم و

۱۱ صحیح البخاری، المؤلف: محمد بن إسماعيل أبو عبدالله البخاري الجعفي ج ۶ ص ۱۵

۱۲ مرجع سابق ج ۷ ص ۷۰

سر آن را با آب دهانم نرم کرده و به ایشان دادم و ایشان به بهترین صورت مسواک زد و آب دهانم با آب دهان ایشان در آخرین لحظه دنیا و اولین لحظه آخرت جمع شد .

۴- ابتلاء و امتحان شدید مقربین الهی در حین وفاتشان و حتی رسول اکرم صلی الله علیه و سلم .

امام بخاری در کتاب صحیح بخاری از رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم نقل می کند که آن حضرت فرمود :
«أشد الناس بلاء ، الأنبياء ثم الصالحون، ثم الأمثل فالأمثل يبتلى الرجل على حسب دينه، فإن كان في دينه صلابهٌ شدد عليه» .

شدید ترین انسانها در آزمایش الهی پیامبران الهی هستند و بعد از آن صالحان و امثال آنها ، و هر شخص به اندازه اش دینداری اش در دنیا مورد آزمایش قرار می گیرد ، و اگر در دین اش محکم و استوار باشد خداوند متعال آزمایش آن را بیشتر خواهد نمود.

مراجع :

- قرآن كريم

١- بحار الانوار علامه مجلسى

٢- البدايه والنهائيه ، ابن كثير ، اسماعيل بن عمر بن كثير القرشى الدمشقى

٣- تفسير القرطبى

٤- سنن ابن ماجه قزوينى

٥- السيره النبويه لابن هشام ،

٦- السيره النبويه لابن هشام ، عبد الملك بن هشام

٧- صحيح البخارى، المؤلف: محمد بن اسماعيل أبو عبد الله البخارى الجعفى

٨- كشف الغمه على بن عيسى اربلى

٩- كتاب الروض الأنف فى شرح السيره النبويه لابن هشام

١٠- كتاب الروض الأنف فى شرح السيره النبويه لابن هشام

١١- مسند الإمام أحمد بن حنبل،

١٢- مصنف د عبد الرزاق بن همام بن نافع الحميرى اليمانى الصنعانى

١٣- المغازى على بن عيسى اربلى .

١٤- منتهى الآمال شيخ عباس قمى ،